

УДК 37.018.265

Таїсія ЦУРКАН

*асистент кафедри педагогіки та методики початкової освіти
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича, м. Чернівці, Україна
e-mail: taisiiag@ukr.net*

КРИТЕРІЇ, ПОКАЗНИКИ ТА ДІАГНОСТИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ РІВНЯ СФОРМОВАНOSTІ ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ БАТЬКІВ

У статті розглянуто основні критерії сформованості педагогічної культури батьків, а саме: психолого-педагогічна компетентність, усвідомлене батьківство; дитиноцентрована спрямованість, сформована сфера сімейних цінностей; емоційний інтелект батьків, психологічне благополуччя; стиль сімейного виховання; тип взаємодії. Автором виокремлено основні показники педагогічної культури батьків та визначено рівні її сформованості. У результаті аналітико-пошукової роботи визначено діагностичну програму виявлення рівня сформованості педагогічної культури батьків молодших школярів у взаємодії сім'ї і школи.

Представлено результати констатувального експерименту щодо рівня сформованості педагогічної культури батьків.

Ключові слова: педагогічна культура батьків, критерії, показники та рівні.

У дослідженнях, присвячених оцінці педагогічної культури батьків, проблема обґрунтування критеріїв і показників та рівня сформованості означеного поняття займає особливе місце.

У педагогічній науці для кількісної оцінки сформованості або розвитку якостей, умінь, навичок, компетентностей обґрунтовується доцільність використання різних критеріїв. Розробка науково обґрунтованих критеріїв і показників сформованості педагогічної культури батьків полягає в тому щоб, з одного боку, визначити її реальний рівень, а з іншого боку, визначити конкретні напрями, шляхи, умови розвитку педагогічної культури батьків у взаємодії сім'ї і школи.

Теоретичне обґрунтування вищезазначених критеріїв знайшло належне відображення в роботах О. В. Антипової, Ю. А. Гладковою, О. Л. Грицай, Д. В. Качалова, О. Ю. Максименко О. С. Несторовою, та ін.

Водночас доводиться констатувати відсутність сучасних даних з аналізу проблеми рівня сформованості педагогічної культури батьків молодших школярів у взаємодії сім'ї і школи.

З огляду на це **метою статті** є визначення критеріїв, показників і рівнів сформовано-

сті рівні сформованості педагогічної культури батьків. Досягнення цієї мети передбачає проведення аналізу сучасних наукових підходів, які представлені у психолого-педагогічній літературі та стосуються визначення діагностичного інструментарію.

У педагогічній і психологічній довідковій літературі термін «критерій» визначається як: мірило для визначення, оцінка предмета, явища; ознака, взята за основу класифікації [5]; підстава для оцінювання, визначення або класифікації чогось; мірило, мірка; стандарт, виходячи з якого можуть прийматися рішення, робитись оцінки або класифікація; рівень досягнень, який визначається метою, за ступенем наближення до якої оцінюється прогрес [1].

У свою чергу, показник є проявом критерію на певному етапі формування педагогічної культури батьків.

Термін «показник», за Новим тлумачним словником української мови, визначається як: свідчення, доказ, ознака чого-небудь; наочні дані про результати якоїсь роботи, якогось процесу; дані про досягнення чого-небудь [4].

Показник (ознака) як складова критерію є типовим і конкретним виявом однією з

суттєвих сторін досліджуваного явища, процесу, за яким можна судити не тільки про його наявність, а й про рівень його розвитку.

Говорячи про критерії та показники сформованості педагогічної культури батьків, підкреслимо, що, по суті, йдеться про визначення сукупності характеристик (якісних та/або кількісних), що дозволяють системно здійснити оцінку рівня сформованості педагогічної культури батьків у взаємодії сім'ї і школи з метою відстеження її ефективності.

Розроблення спрямованості та змісту критеріїв і показників педагогічної культури батьків, що здійснювалося в нашому дослідженні, детермінувалося двома чинниками: сутнісною характеристикою педагогічної культури батьків молодших школярів, а також метою, завданнями, змістом і поетапністю її формування в умовах взаємодії сім'ї і школи.

Намагаючись виробити власний погляд на структуру педагогічної культури батьків молодших школярів, ми виходили з того, що вона є не просто механічною сумою інтегративних компонентів особистості, а відображає їх різнобічність і взаємопов'язаність з навчально-виховною діяльністю школи, тобто відображає особистісну й діяльнісну сторони. Вибудована структура, яка складається з інтегративних складових, що логічно між собою пов'язані, відображає *когнітивний, ціннісний, емоційний та поведінковий компоненти*.

Критеріями когнітивного компоненту визначені: психолого-педагогічна компетентність (знання, уміння, навички), усвідомлене батьківство.

Дослідниця Л. М. Буніна стверджує, що усвідомлене батьківство – прояв загальної культури особистості, а також її якісна характеристика, ступінь готовності до виховання [2, 11].

Ціннісний компонент представлений такими *критеріями*: дитиноцентрована спрямованість та сформована сфера сімейних цінностей. До *критеріїв емоційного компонента* нами віднесено: емоційний інтелект батьків, психологічне благополуччя. *Критеріями поведінкового компонента* є: стиль сімейного виховання і тип взаємодії дітей і батьків. До кожного критерію розроблена система показників.

Когнітивний компонент, що дає можливість виміряти психолого-педагогічну компетентність та усвідомлене батьківство містить такі показники. *Показниками* психолого-педагогічної компетентності батьків є: знання законів вікового анатомо-фізіологічного і психічного розвитку дитини; здатність до свідомого пошуку, сприйняття і відбору інформації; раціональність батьківських очікувань і установок. *Показниками усвідомленого батьківства* виступають розуміння своєї батьківської ролі та відповідальності у процесі становлення і розвитку дитини на всіх етапах її життя; відповідність цілей, задач, методів виховання сучасним уявленням про ідеал особистості дитини у сім'ї; розуміння типових помилок сімейного виховання та способів їх усунення; адекватність способів і прийомів виховного впливу.

До *ціннісного компонента*, який дає змогу проаналізувати дитино центровану спрямованість та сформованість сфери сімейних цінностей, визначені такі показники. *Показниками дитиноцентрованої спрямованості* є прийняття неповторності і самоцінності дитини; віра в дитину; ціннісно-орієнтована виховна діяльність. *Показниками сформованості сфери сімейних цінностей* є розуміння громадських, суспільних, національних, родинних, світоглядних, та особистісних цінностей, їх значення в сімейному житті; сформованість сімейних цінностей; узгоджена система батьківських цінностей, ідеалів і виховних орієнтирів.

Емоційний компонент, що дає можливість виміряти емоційний інтелект батьків та психологічне благополуччя є такі показники. *Показниками емоційного інтелекту* обрані здатність до розуміння власних емоцій і емоцій інших людей, вираження свого емоційного стану; емоційне прийняття дитини, їх особливостей, переваг і недоліків; емоційна грамотність, виражена у психологічній (самосвідомість, саморегуляція, самооцінка, самоконтроль, самоповага), соціальній (емпатія, впевненість у собі, здатність до переконання, лідерство, співпраця), практиологічній (мотивація, гнучкість, сумлінність) компетентності. *Показниками психологічного благополуччя* є гедоністичні переживання,

стійкість до стресів, оптимістичність, прагнення до самовдосконалення.

Поведінковий компонент, який дає можливість виміряти стиль сімейного виховання і тип взаємодії, містить такі показники. *Показниками стилю сімейного виховання* пріоритетність авторитетного виховання; чіткість батьківської позиції; усвідомлення наслідків гіперопіки, перфекцінізму та «відкидання» по відношенню до дітей. *Показниками типу взаємодії* виступили гармонійний тип взаємодії між батьками і дитиною; усвідомлення наслідків деструктивних типів взаємодії.

На основі визначених компонентів, критеріїв і показників ми розробили якісну характеристику рівнів сформованості педагогічної культури батьків.

Рівень педагогічної культури батьків визначається рівнем їх освіти і загальної культури, власної вихованості, індивідуальними особливостями (здібностями, задатками, темпераментом, характером), життєвим досвідом.

I. Низький рівень (адаптивний) притаманний батькам з негативним ставленням до взаємодії і характеризується безвідповідальним відношенням батьків до виконання своїх виховних функцій. Простежується мотиваційна обмеженість у вирішенні проблем навчан-

ня та розвитку дитини. Батьки низько оцінюють можливості дитини, не вірять в її успіх. Взаємодіючи з дитиною, показують своє неприйняття її індивідуальних особливостей, проявляючи авторитаризм, агресію. Ігнорування потреб дитини в емоційних та соціальних контактах позначається на поведінкових проявах дитини. Батькам цієї категорії притаманний низький рівень стресостійкості та саморегуляції.

Відсутність у батьків знань, не сформованість навичок виховання унеможлиблює їх ефективну практичну спрямованість.

Низький рівень педагогічної культури батьків зумовлює суперечність із зростанням ролі сім'ї в соціалізації, розвитку підростаючої особистості.

II. Середній рівень (педагогічної грамотності). Батьки проявляють ситуативну зацікавленість у питаннях розвитку дитини. Суб'єктивні уявлення про дитину, її здібності, інтереси, сильні і слабкі сторони спричинюють труднощі у роботі над інтелектуальним та особистісним зростанням дитини. Батьки цієї категорії або недооцінюють, або переоцінюють реальні можливості дитини.

При вступі дитини в школу всю відповідальність за навчання і виховання учня пере-

Таблиця 1

Діагностична програма для виявлення рівня сформованості педагогічної культури батьків молодших школярів у взаємодії сім'ї та школи

Компоненти	Критерії	Назва методики	Автор методики
Когнітивний	психолого-педагогічна компетентність	Анкета для батьків	Авторська
	усвідомлене батьківство	Методика незакінченої ситуації (МНС) для діагностики батьківської компетентності	Н. Д. Міхеєва
Ціннісний	дитиноцентрована спрямованість	Тест-опитувальник батьківського ставлення	А. Я. Варга В. В. Столін
	сформована сфера сімейних цінностей	Діагностика ціннісних орієнтацій (опитувач термінальних цінностей (ОТеЦ))	І. Г. Сенін
Емоційний	емоційний інтелект батьків	Діагностика «емоційного інтелекту»	Н. Холл
	психологічне благополуччя	Опитувальник «Безперервності психічного здоров'я – коротка форма»	К. Кіз в адаптації Е. Л. Носенко та А. Г. Четверик-Бурчак
Поведінковий	стиль сімейного виховання	Опитувальник «Стратегії сімейного виховання»	С. С. Степанов в модифікації І. І. Махоніної
	тип взаємодії	Методика «Батьківський твір»	В. В. Столін

Таблиця 2

Узагальнені результати рівня сформованості педагогічної культури батьків молодших школярів
(констатувальний етап)

Рівень	Компоненти сформованості педагогічної культури батьків				Загальний відсоток
	когнітивний (%)	ціннісний (%)	емоційний (%)	поведінковий (%)	
Низький	48,1	28,9	31,9	41,5	37,6
Середній	35,7	57	52,5	52,1	49,3
Високий	16,2	14,1	15,6	6,4	13,1

кладають на учителя. Взаємодіючи з дитиною, можуть слідувати ліберальному стилю, надаючи дитині свободу вибору, слабо контролюючи її діяльність, або, навпаки, прагнуть утримати дитину, позбавити її самостійності. Неузгодженість сімейних цінностей призводить до суперечливого виховання.

Рівень психолого-педагогічних знань недостатній, проблеми сімейного виховання не знаходять ефективного вирішення на практиці.

III. Високий рівень (компетентісний) визначається проявом стійкого вмотивованого інтересу до проблем виховання, навчання та розвитку дитини.

Батьки сприймають дитину такою, якою вона є, поважають її індивідуальність, заохочують її самостійність. Їм притаманна здатність до рефлексії виховних впливів, плано-мірної реалізації своїх намірів. Батьки цієї категорії добре прогнозують подальший розвиток всіх сторін особистості дитини відповідно до її реальними можливостей і здібностей. Взаємодіючи з дитиною, такі батьки часто використовують широкий спектр виховних методів і прийомів.

Клімат взаємостосунків у сім'ї вирізняється емоційною стабільністю, психологічним комфортом. Пріоритетом батьківства визначають гармонійний інтелектуальний, емоційний, духовний, фізичний розвиток дитини, сприяння її професійному та життєвому самовизначенню.

На нашу думку, перехід від попереднього до наступного рівня педагогічної культури батьків відбувається за умови виникнення змін у компонентах, а саме змінюються показники когнітивного, ціннісного, емоційного та поведінкового компонентів. Кількісні показники компонентів педагогічної культури

батьків можуть визначатися за наявними чи розробленими методиками.

З метою виявлення рівня сформованості педагогічної культури батьків молодших школярів у взаємодії сім'ї та школи нами підібрані методи і методики, які дали змогу визначити рівень сформованості кожного окремого критерію і на основі отриманих показників вивести загальний рівень педагогічної культури батьків молодших школярів (див.таб.1)

Як зазначає С. Гончаренко, «сукупність застосовуваних методів дослідження, а також порядок і правила їх застосування являють собою методику конкретного дослідження» [3, 111].

За обраними методиками нами було проведене констатувальне дослідження, яке дозволило встановити рівень педагогічної культури батьків молодших школярів. Вибірка становила 308 осіб. Узагальнені результати представлені в таблиці 2.

З таблиці 2 видно, що переважна більшість батьків має низький та середній рівень педагогічної культури (37,6% і 49,3%), значно менший відсоток респондентів продемонстрували високі показники (13,1%), що актуалізує потребу підвищення їх рівня педагогічної культури.

Під поняттям «рівень педагогічної культури батьків» ми розуміємо визначальну характеристику успішності і результативності батьківської діяльності, ступінь готовності батьків до ефективної організації виховного процесу в сім'ї на основі сформованості навичок педагогічної взаємодії з дитиною. Отримані результати діагностування на констатувальному етапі зумовлюють потребу у розробці моделі формування педагогічної культури батьків у взаємодії сім'ї і школи.

Список використаних джерел

1. Большой толковый психологический словарь / [пер. с англ. Ребер Артур]. — М. : АСТ : Вече, 2001. — Т. 1 — 592 с.
2. Буніна Л. М. Усвідомлене батьківство як соціально-педагогічне явище / Л. М. Буніна // Вісник Луганського держ. пед. університету ім. Тараса Шевченка: Педагогічні науки. — 2003. — № 7. — С. 18—20.
3. Гончаренко С. У. Педагогічні дослідження: методологічні поради молодим науковцям / С. У. Гончаренко — Київ-Вінниця: ДОВ «Вінниця», 2008. — 278 с.
4. Новий тлумачний словник української мови [укл. В. В. Яременко, О. М. Сліпушко]. — К. : Аконіт, 2001. — Т. 2. Ж-О. — 911 с.
5. Популярна юридична енциклопедія / [В. К. Гіжевський, В. В. Головченко, В. С. Ковальський та ін.]. — К. : Юрінком Інтер, 2002. — 528 с.

References

1. Bolshoi tolkovyi psikhologicheskii slovar (2001) / [per. s anhl. Reber Artur]. — M. : AST : Veche. — T. 1, 592 [in Russian].
2. Bunina L. M. (2003) Usvidomlene batkivstvo yak sotsialno-pedahohichne yavyshche / L.M.Bunina // Visnyk Luhanskooho derzh. ped. univrsytetu im. Tarasa Shevchenka: Pedahohichni nauky. № 7, 18-20 [in Ukrainian].
3. Honcharenko S. U. (2008) Pedahohichni doslidzhennia: metodolohichni porady molodym naukovtsiam. / S. U. Honcharenko — Kyiv-Vinnytsia: DOV «Vinnytsia», 278 [in Ukrainian].
4. Novyi tlmachnyi slovnyk ukrainskoi movy (2001) [ukl. V. V. Yaremenko, O. M. Slipushko]. — K. : Akonit, T. 2. Zh-O., 911 [in Ukrainian].
5. Populiarna yurydychna entsyklopediia (2002) / [V. K. Hizhevskiy, V. V. Holovchenko, V. S. Kovalskiy ta in.]. — K. : Yurinkom Inter, 528 [in Ukrainian].

Цуркан Т. Критерии, показатели и диагностический инструментарий уровня сформированности педагогической культуры родителей

В статье рассмотрены основные критерии сформированности педагогической культуры родителей, а именно: психолого-педагогическая компетентность, осознанное родительство; ребенок-центрированность направленность, сформированная сфера семейных ценностей; эмоциональный интеллект родителей, психологическое благополучие; стиль семейного воспитания; тип взаимодействия. Автором выделены основные показатели педагогической культуры родителей и определены уровни ее сформированности. В результате аналитико-поисковой работы определена диагностическая программа выявления уровня сформированности педагогической культуры родителей младших школьников во взаимодействии семьи и школы. Представлены результаты констатирующего эксперимента по уровню сформированности педагогической культуры родителей.

Ключевые слова: педагогическая культура родителей, критерии, показатели и уровни.

Tsurkan T. Criteria, indicators and diagnostic instrumentation of the level of parents' pedagogical culture

The article considers the main criteria for the formation of parents' pedagogical culture, namely: psychological and pedagogical competence, conscious parenting; child-centered orientation, formed sphere of family values; emotional intelligence of parents, psychological well-being; the style of family upbringing; type of interaction. The author examines the main indicators of the pedagogical culture of parents and determines the levels of its formation.

The low level (adaptive) is inherent in parents with a negative attitude to interaction and is characterized by an irresponsible attitude of parents to fulfilling their educational functions. The lack of knowledge among parents, the lack of formation of training skills makes their effective practical orientation impossible.

The average level (pedagogical literacy). By interacting with the child, parents can follow a liberal style, giving the child the freedom to choose. The level of psychological and pedagogical knowledge is insufficient, the problems of family upbringing do not find an effective solution in practice.

The high level (competent) is determined by the manifestation of stable motivated interest in the problems of education, training and development of the child. Parents perceive the child as it is, respects her personality, and encourages her independence. The priority of paternity determine the harmonious intellectual, emotional, spiritual, physical development of the child, promotion of its professional and vital self-determination.

As a result of analytical and research work, a diagnostic program for identifying the level of formation of the pedagogical culture of parents of junior pupils in the interaction of family and school is determined.

Key words: pedagogical culture of parents, criteria, indicators and levels.

Стаття надійшла до редколегії 06.09.2017